

Na bijna honderd jaar weer een vondst van de Zwarte gaffelaardvlo in Nederland

Ron Beenen, Martinus Nijhoffhove 51, 3437 ZP Nieuwegein

De laatste keer dat een Zwarte gaffelaardvlo (*Dibolia occultans*) in Nederland werd gevonden was in juli 1919 te Meerssen. Het was dan ook een grote verrassing toen er in augustus 2012 een populatie ontdekt werd in het Nationale Park De Meinweg. Dit korte artikel gaat in op de vondst en beschrijft het voorkomen van deze soort in Nederland rond 1900.

GAFFELAARDVLOOIE

Binnen de keverfamilie Chrysomelidae (bladkevers) worden verschillende groepen met een eigen naam aangeduid. Zo is er een groep waarbij de kop onder het halsschild verborgen is en het halsschild nauw aansluit op de dekschilden. Deze dieren, waarvan de dekschilden een bol schild vormen zoals van een schildpad, worden 'schildpadtorren' genoemd. De groep van bladkevers die verdikte achterdijen en een uitstekend vermogen om te springen hebben wordt 'aardvlooiën' genoemd. De gestreepte Koolaardvlooiën (*Phyllotreta spec.*) zijn bekende kevers uit deze groep, omdat ze schadelijk kunnen zijn voor koolgewassen. Bij de aardvlooiën is er één geslacht waarbij de einddoorn aan de achterpoten breed is en aan het einde diep uitgerand met twee spitsen. Dit geslacht heet *Dibolia* en wordt in het Nederlands aangeduid met de naam gaffelaardvlooiën.

In Midden-Europa komen negen soorten gaffelaardvlooiën voor waarvan er twee ook in Nederland gevonden zijn. Die twee Nederlandse soorten zijn de Zwarte gaffelaardvlo [figuur 1] en de Bronzen gaffelaardvlo (*Dibolia cynoglossi*). De eerste soort heeft pikzwarte dekschilden en is daardoor direct te onderscheiden van de tweede waarvan de dekschilden een metaalachtige glans vertonen.

Omdat er uit België nog twee andere soorten bekend zijn is het raadzaam om bij vondsten van *Dibolia*'s ook deze soorten te betrekken. Op het onderscheid wordt in dit artikel verder niet ingegaan. Goede determinatietabellen geven MOHR (1966) en WARCHAŁOWSKI (2003).

DE ZWARTE GAFFELAARDVLO IN NEDERLAND

De databank van de werkgroep Chrysomelidae bevat 29 waarnemingen van de Zwarte gaffelaardvlo uit

Nederland. Van een deel van die waarnemingen is het jaar van de vondst niet bekend. Het is aannemelijk dat deze waarnemingen uit het einde van de 19^e eeuw stammen omdat er toen vaak alleen een vindplaats en hooguit de maand van de vondst werden vermeld, maar dat is niet zeker. De oudste gedateerde vondst van de Zwarte gaffelaardvlo is uit 1872. Het betreft een dier dat door F.J.H. Heijlaerts verzameld werd in Breda. De meest recente vondst is uit 1919. Dit betreft een exemplaar dat in juli gevonden werd te Meerssen.

De 29 waarnemingen komen uit verschillende delen van het land [figuur 2]. EVERTS (1903) beschrijft de vindplaatsen van de Zwarte gaffelaardvlo als "In vochtige grasvelden en langs grazige rivier- en beekoevers".

VINDPLAATS IN DE MEINWEG

Zwarte gaffelaardvlooiën werden in 2012 in het zuidelijke deel van het Nationaal Park De Meinweg gevonden. In de omgeving van de Rode Beek werden de dieren met een net van een vegetatie van Watermunt (*Mentha aquatica*) gesleept. Watermunt is een van de waardplanten van deze keversoort. In de ons omringende landen worden deze kevers ook op Wollige munt (*Mentha x rotundifolia*) en hartgespan (*Leonurus spec.*) gevonden. De larven mineren de bladeren van de waardplant. De volgroeide larven verpoppen in de grond (DOGUET, 1994).

Het is niet duidelijk of deze kevers in de Meinweg lange tijd over het hoofd gezien zijn of dat ze er zich recent gevestigd hebben. Bij recente vestiging zouden er meer vondsten uit de omgeving bekend zijn geworden. Dat is voor het Nederlandse deel van de omgeving van de Meinweg niet het geval. In Duitsland is er al lange tijd een populatie bekend van de Wahner Heide bij Troisdorf, gelegen op een afstand van ongeveer 100 kilometer van de Meinweg (persoonlijke mededeling Dieter Siede). Ook in de omgeving van dit gebied zijn geen nieuwe vestigingen bekend.

FIGUUR 1

De Zwarte gaffelaardvlo (*Dibolia occultans*). Links mannetje, rechts vrouwtje. De groenachtige zweem op de dekschilden is het gevolg van de belichting. De dekschilden zijn in werkelijkheid zwart (foto: Lech Borowiec).

FIGUUR 2
Vindplaatsen van de Zwarte gaffelaardvlo (*Dibolia occultans*) in Nederland. Open cirkels zijn vondsten zonder jaaraanduiding en vondsten van voor 1920. Gesloten cirkel betreft de vondst uit 2012.

De Meinweg is lange tijd weinig op kevers onderzocht. Daar is de laatste 15 jaar verandering in gekomen. De keversectie van de Nederlandse Entomologische Vereniging bezocht in het najaar van 1998 de Meinweg. Hierbij werden ruim 400 keversoorten gevonden (VORST *et al.*, 2000). Tijdens de excursie van de Nederlandse Entomologische Vereniging in het voorjaar van 2002 werden bijna 800 keversoorten geregistreerd voor Midden-Limburg, waarvan een aanzienlijk deel uit de Meinweg (VORST & CUPPEN, 2003). Hoewel er dus recent intensief naar kevers gekeken is in de Meinweg werd de Zwarte gaffelaardvlo bij de genoemde inventarisaties niet gevonden. Mogelijk was de soort echter wel aanwezig. Misschien is de huidige vindplaats tijdens de bovengenoemde excursies helemaal niet onderzocht. Een aanwijzing daarvoor is het eveneens ontbreken van de Kartelbladaardvlo (*Longitarsus holsaticus*) in de soortenlijsten. Deze soort werd in 2012 ook aangetroffen in de omgeving van de Rode Beek op Heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*).

BEDREIGING

Waarschijnlijk zijn populaties van de Zwarte gaffelaardvlo in Nederland bijzonder kwetsbaar vanwege hun beperkte voorkomen. In Denemarken wordt de Zwarte gaffelaardvlo in de Rode Lijst gekwalificeerd als ernstig bedreigd ("critically endangered") (MILJØ- OG ENERGIMINISTERIET, 1998). In Duitsland wordt de Zwarte gaffelaardvlo in de Rode Lijst (GEISER, 1998) niet vermeld. In sommige deelstaten van Duitsland wordt ze echter wel als bedreigd beschouwd of als lange tijd niet meer waargenomen. In Hessen en in Mecklenburg-Vorpommern zijn volgens KÖHLER & KLAUSNITZER (1998) uitsluitend vondsten van vóór 1900 bekend. DEGEN (1999) is preciezer wat betreft de laatste vermelding uit Mecklenburg-Vorpommern: die stamt uit 1859. DERENNE (1963) noemt de Zwarte gaffelaardvlo algemeen ("commun") voor België, waarbij ook hij zich waarschijnlijk baseert op oude waarnemingen. Recente waarnemingen uit België zijn de auteur niet bekend.

Het is onduidelijk waarom de Zwarte gaffelaardvlo sinds 1920 niet meer in Nederland is waargenomen. De waardplant, Watermunt, komt in ons land algemeen voor. Ook is het niet zo dat deze soort in Nederland aan de rand van zijn verspreidingsgebied leeft. De soort heeft een ruime verspreiding: van Noord-Afrika, door heel Europa tot Zuid-Zweden. In Groot-Brittannië ontbreekt ze. In Azië wordt de Zwarte gaffelaardvlo ook gevonden in Turkije en Iran (DÖBERL, 2010). Wat de reden voor het lang ontbreken van waarnemingen ook is, de soort heeft in ons land mogelijk overleefd in het Meinweggebied, hetgeen het belang van dit Natura 2000-gebied nog eens extra onderstreept.

DANKWOORD

Jaap Winkelman (Amsterdam) was zo vriendelijk om nuttige aanbevelingen te doen bij een eerdere versie van dit artikel. Dieter Siede (Retterath) leverde informatie over deze *Dibolia*-soort in Rheinland. Lech Borowiec (Wrocław) stelde de foto's beschikbaar. Ton Lenders (Melick) maakte het namens Staatsbosbeheer mogelijk om het gebied te betreden. Ik ben hen dankbaar voor hun medewerking.

Summary

LEAF BEETLE *DIBOLIA OCCULTANS* RECORDED AGAIN IN THE NETHERLANDS

Although *Dibolia occultans* was recorded from various parts of the Netherlands before 1920, it was last collected in 1919. In August 2012, a population of this beetle species was found at the Meinweg National Park, in the vicinity of the village of Vlodrop. In view of its very localized occurrence, this beetle species is assumed to be vulnerable.

Literatuur

- DEGEN, B., 1999. Neu- und Wiederfunde von Blattkäfern (Col. Chrysomelidae) Mecklenburg-Vorpommerns mit einer Übersicht bisher verschollener bzw. potentiell zu erwartender Arten. *Virgo* 3: 41-58.
- DERENNE, E., 1963. 94. Chrysomeloidea Chrysomelidae. Catalogue des Coléoptères de Belgique 4: 1-104.
- DÖBERL, M., 2010. Alticinae. In: I. Löbl & A. Smetana (eds). Catalogue of Palaearctic Coleoptera 6: 491-563.
- DOGUET, S., 1994. Coleoptera, Chrysomelidae. Vol. 2. Alticinae. Faune de France. Federation française des Sociétés de sciences naturelles, Paris.
- EVERTS, E., 1903. Coleoptera Neerlandica 2. Martinus Nijhoff's-Gravenhage.
- GEISER, R., 1998. Rote Liste der Käfer (Coleoptera). In: M. Binot, R. Bless, P. Boie, H. Guttke & P. Pretscher. Rote Liste der gefährdeten Tiere Deutschlands. Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz 55: 168-230.
- KÖHLER, F. & B. KLAUSNITZER, 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. Entomologische Nachrichten und Berichte 4: 1-185.
- MILJØ- OG ENERGIMINISTERIET, 1998. Rødliste 1997. Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen, København.
- MOHR, K.H., 1966. Familie Chrysomelidae. Die Käfer Mitteleuropas 9: 95-297. Goecke & Evers, Krefeld.
- VORST, O., B. DROST, TH. HEIJERMAN, B. VAN MAANEN, G. VAN EE, F. VAN NUNEN, S. LANGEVELD, H. HUIJBREGTS & J. MUILWIJK, 2000. Excursieverslag Meinweg 4-6 september 1998. Sektie Everts Info 47: 8-13.
- VORST, O. & J. CUPPEN, 2003. Entomofauna van Meinweg en Roerdal - verslag van de 157e zomerbijeenkomst te Herkenbosch. Entomologische Berichten 63 (3): 59-74.
- WARCHAŁOWSKI, A., 2003. Chrysomelidae. The leaf-beetles of Europe and the Mediterranean area. Natura optima dux Foundation, Warszawa.